

so zagledani le v ozek svet svoje osebne sreče, so v takšnih važnih zgodovinskih prelomnicah nujno razpeti med vrednostjo pridobljenih eksistenčnih dobrin ter veličino novih, svet spreminjajočih idej, ki segajo preko majhnega osebnega sveta ter preko veljavnih medčloveških odnosov. Za osebe romana, s katerimi hoče pisatelj predstaviti težak proces tega prehajanja od osebnega k splošnemu, od tradicije k novemu, je spet izredno pomembna tista koncentracija splošnejšega mišljenja in čustvovanja, o kateri je bilo govora že ob problemu zgodovinske in nezgodovinske skladnosti. Če je namreč taka oseba iztrgana iz nekih splošnejših teženj, potem tudi ni več umetniško prepričljiva, je le še plod že omenjene pisateljeve lastne miselne kombinacije. Miško Kranjec je že v zasnovi svoje tetralogije postavil v ospredje nekaj oseb — glavna od teh je Jelo Ovsenikov —, ki so jih sicer trenutne situacije vrgle med nasprotnike osvobodilnega boja, ki pa je v njih še vedno nekje skrit smisel za pozitivne človeške vrednote. Očitno je imel namen na njih razrešiti ta zapleteni proces ljudskega beganja in postopnega osveščanja, vendar jih je le preveč po svoje skonstruiral, jih le premalo miselno ter nazorsko opredelil ter je premalo prodrl v elementarne nagibe njihovega ravnanja, da bi mogel z njimi prepričljivo inkarnirati vse te procese. Sicer pa je ob drugem delu tetralogije še težko zatrdno sklepati o pisateljevih namenih in ravno nadaljnji razvoj Ovsenikovega Jela, za katerega je na začetku kazalo, da mu je pisatelj namenil važno vlogo v široki galeriji oseb, je dokaj skrivnosten, zavit v meglo nadaljnega fabulativnega razpleta. Konkretnije in tudi z manjšo kompliciranostjo pisatelj prikazuje prebujanje nacionalnih čustev pri bolj preprostih ljudeh, ki še od strani spremljajo vojne dogodke, ki niso toliko vsebinsko poudarjeni, pa so nemara prav zaradi tega ostali živi ljudje, naravni in originalni, in prav pri teh se problem osveščanja zadovoljiveje rešuje. Tu pisatelj ne sega tako visoko, ostal je pri miselnosti in usodah majhnih, nepomembnih ljudi in ravno pri takih je bil Kranjec že vedno najmočnejši.

Kranjčeva tetralogija *Za spetlimi obzorji* je za zdaj centralno literarno delo iz našega narodnoosvobodilnega boja, je v pravem pomenu besede naš »veliki tekst«, morda celo preobširen in preveč obremenjen s podrobnostmi in z dolgoveznimi dialogi. Mnoga poglavja pa so naravnost nepozabno napisana. In kar bo še velika vrednost knjige: v njej bomo spoznali zgodovino narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem in zgodovino pohoda štirinajste divizije na Štajersko v takih podrobnostih, tako kompleksno, tako neposredno in na tak pristopen način, kot nam tega ne bi mogli nuditi zgodovinski spisi kakršne koli vrste.

Jože Šiferer

ŠTIRI KNJIGE VERZOV. Samo po golem naključju obravnavam skupaj knjige pesnikov Franceta Kosmača, Janeza Menarta in Daneta Zajca, zakaj po osnovnih doživljajskih izhodiščih in po izraznih sredstvih se ti trije pesniki med seboj tako razlikujejo, da bi pri njih človek le s težavo našel kako važnejšo skupno črto. Tudi po tematiki bi med pričujočimi knjigami težko odkrili kakšne značilne skupne elemente. Primerjali bi lahko kvečjemu razlike. Za sodobno slovensko poezijo je značilna množica prizadevanj, ki so po vsebini in obliki zelo raznolična. V tem sestavku bom poskušal v skopih obrisih očrtati nekatere važnejše poteze treh izredno svojevrstnih pesniških svetov po gradivu, ki ga prinašajo zadnje štiri knjige njihovih tvorcev.

Po trinajstletnem presledku je France Kosmač izdal svojo tretjo pesniško zbirko *Dom v vesolju*,* katere vsebina je nakazana že v naslovu. Če to tretjo zbirko primerjamo s prejšnjima dvema, lahko hitro ugotovimo, da izpričuje vsebinski kakor tudi oblikovni razvoj. Pesnik, ki je v svoji prvi knjigi pesmi *Podobe našega pohoda* (1946) izbral podobe iz narodnoosvobodilnega boja, v katerih izstopa predvsem opisni element, in je v svoji drugi knjigi verzov *Kurent in smrt* (1950) iskal globlje človeške in narodnostne prvine tega boja, zraven pa tudi razširil tematiko na zanos mladine pri povojni izgradnji in zlasti na osebno problematiko (erotika), je v svoji tretji knjigi stihov bolj natančno izdelal idejo, s katero je v pesmi *Vejte vetrovi* zaključil svojo drugo pesniško zbirko.

Pesnikova misel in čustvo segata po velikih prostranstvih; zase in za človeštvo išče pesnik dom po vsem svetu. V teh stihih srečamo pogosto misel, da so tudi najmanjše stvari po posebnih razmerjih povezane z vesoljstvom. Ti kozmični motivi ne pomenijo, da pesnik beži od življenja, ampak nasprotno, poskušajo biti samo višja, širša in resničnejša pojmovanja stvari in odnosov med njimi. Istočasno, ko obravnava vesoljne probleme, išče tudi resničnost svojega osebnega razvoja; že v uvodni pesmi ugotavlja: »saj nisi le hodil, tudi sam si pot«. Ko išče boljši skupni dom za ljudi na našem planetu, se najpogosteje zaustavlja v naravi; tako opeva sonce, veter, morje, lastovke, poletje itd. kot pojave, ki bi lahko iz ljudi izbili predsodke, ki jih je vanje vcepila civilizacija s svojo senčno stranjo. V skladu z osnovno idejo zbirke je njegov vedri pogled na življenje, ki preveva skoraj vse pesmi.

Tematika, ki sem jo poskušal s skupimi besedami opisati, je po svoji vsebini zelo zanimiva in v sedanjem času tudi aktualna, čeprav morda v nekoliko drugačni obliki. Vendar je v knjigi izražena žal premalo izrazito. Ta neizrazitost, ki je ne opazimo samo v oblikovni podobi zbirke, ampak tudi v njeni miselni zgradbi, je največja slabost knjige. Osnovna ideja zbirke v pesmih ne pride do kakšnih napetih in širokih upodobitev, zato knjiga razpade na številne bolj ali manj značilne drobce. Bralec ne more najti v pesmih samih utemeljitev za avtorjev optimizem. Osnovna ideja je načrtana in izpeljana v tako splošnih obrisih, da spoznamo v knjigi skoraj samo njeno sončno stran, notranja nasprotja pusti, razen v redkih primerih (*Poziv*), ob strani. Zato človeka celo motijo te preveč enostransko harmonične izpovedi. Tudi za obliko in jezik lahko ugotovimo, da nista dovolj izrazita. Večkrat se srečaš s hotenjem, ki poskuša preskočiti sebe, s čustvom, ki ga zakrivajo nepotrebne stvari, in z jezikom, ki poskuša biti razigran in vesel, a ga tako prizadevanje naredi kdaj celo nerodnega. Izbor izraznih možnosti pri besedah, besednih ali pa stavčnih zvezah je pogosto nepričakovan. V takem okviru nekatere besede, besedne in pa stavčne zveze ne morejo zaživeti v svojem celotnem pomenu. Zaradi neizrazite besedne podobe te lirike so nekatere misli nekoliko prikrita. Ob izrazu, ki ni dovolj pretehtan, ne pride do prave veljave sicer izredno razvit čut za izbiranje in razvrščanje detajlov.

* France Kosmač, *Dom v vesolju*. Cankarjeva založba. Ljubljana 1963.

Menart je izdal lani dve knjigi verzov. Prva je *Bela pravljica*, lirsko-epska pesnitev, katere zarodek sega že v leto 1952. Druga knjiga — *Semafori mladosti* — je izbor iz njegove dosedanje poezije; pripravil ga je v glavnem pesnik sam; štirinajst pesmi je tukaj prvič objavljenih v knjižni obliki. Knjigi prinašata dober pregled Menartovega pesniškega ustvarjanja, čeprav sta se v izboru nekoliko skrili dve izredno značilni črti: otožni lirizem, ki prehaja včasih že v sentimentalnost, iz njegovih zgodnejših stvaritev in jedka satiričnost na naše kulturne razmere iz novejšega časa.

V *Beli pravljici** je Menart pesniško obdelal spomine na mater in otroštvo. Smrt, ki je prezgodaj ugrabila mater, je prehitro in nasilno razdrla vez otrokove ljubezni do matere. Zaradi tega otroštvo v njem ni moglo umreti po normalni poti, ampak je ostalo v globini duše kot nekaj grenkega. V kasnejšem delu, iskanju in zmotah, ni mogel nikoli do kraja pozabiti tragičnega dogodka. Tako je pesnitev v bistvu obračun s tem spominom. Zgodba o fantku, ki mu je umrla mama in ki je potem zmrznil v snegu, šele v okviru pesnikovega doživljanja spominov na mater, njeno smrt in na otroštvo pride do prave veljave. Zgodbo je pesniku, ko je bil še otrok, povedala mati; vanjo je vtakla tisto, česar se je bala; zato je mrtev fantek ostal v pesnikovi duši kot simbol njegovega otroštva. S pravljичnim vložkom o kraljeviču, princeski in gradu, ki ga sanja fantek, so izražene otrokove sanje po lepšem življenju in sreči.

Zdi se, da je pesnikova osebna prizadetost, saj gre za izredno pomemben proces v njegovem osebnem razvoju, pri zgradbi in oblikovanju pesnitve odigrala precejšnjo vlogo. Ponavljanja mest, ki govorijo o snegu, padanju snežink, vetru, noči, belem, sanjah in o novoletnem vrvežu in reklamah, so zunanji izraz izredne čustvene prizadetosti pri oblikovanju.

Pesnitev vsebuje verze, ki so preprosti, jasni in zgovorni, vendar se zdi, da je pesnika delo preveč prevzelo s svojo problematiko, zato ob njem ni mogel pokazati vseh svojih oblikovalnih umetniških sposobnosti. V razmeroma dolgem in ne preveč jedrnatem pripovedovanju bi lahko bili brez škode nekateri deli nekoliko krajši. Pravljичni jezik, ki hoče biti preprost in jase, je pripovedovanje obdržal nekoliko preveč na površju. Morda je škoda, da se je pesnik zadrževal toliko na opisnosti, ker vsebuje problematika vrsto psihološko in socialno zelo zanimivih dogodkov; ti se kar ponujajo, da bi ob njih pesnik globlje prikazal človeško duševnost in da bi jih bolj izčrpal.

Mesta, ki prikazujejo duhovno in čustveno razmerje med bolno materjo in otrokom, in tisti deli, ki govorijo o revščini, so v pesnitvi najbolj izdelani.

Izbir v *Semaforih mladosti*** je urejen v znamenju motorizacijskih pojmov: semafori, rdeča, rumena in zelena luč. Pesmi, ki so tukaj prvič objavljene v knjižni obliki, so variante motivov, ki smo jih pri pesniku že srečevali, čeprav pomenijo nekateri med njimi razširitev ali pa značilno nadaljevanje že znanih nagnjenj v njegovem pesniškem svetu. Po izpovedni vrednosti sta zlasti poemabna *Leteči Holandec* in *Otrok. Spomenik in Dolgočasje* nakazujeta s svojo obširnostjo in z lahkotnim kramljanjem majhen premik v njegovi humoristični poeziji.

* Janez Menart. *Bela pravljica*. Cankarjeva založba, Ljubljana 1963.

** Janez Menart. *Semafori mladosti*. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1963.

O svojem pesnikovanju avtor večkrat spregovori. V prvih pesmih je bil nad svojim pesniškim poklicem zelo navdušen in ga je postavil nekako v sredo svojega življenja. Pisanje pesmi ni bilo samo rezultat, ampak tudi ena najvažnejših sestavin doživljanja sveta. Tako so postali verzi celo sestavni del njegovega erotičnega čustvovanja. Tudi njegovo neredno življenje, ponočevanje je deloma v zvezi s svojevrstno zavestjo o pesniškem poklicu. Izven dvoma je, da je veliko razmišljal o vlogi pesništva v življenju. To izpričuje tudi njegov razvoj, zlasti jasno pa pesem *Hočem*, v kateri je izpovedal pojmovanje svojega pesniškega poklica in ga hkrati poskušal tudi opravičiti. Pesnik ne mara samote, upira se mu abstraktna lepota, noče biti vzvišen in zaprt v svoje osebne probleme, ampak hoče »stati sredi življenja in peti bele in črne stihe, kakor jih ve in zna«. To pojmovanje ima za njegovo poezijo daljnosežne posledice.

Tematski krog te poezije je zelo obširen. V njem najdemo poleg osebnih vprašanj številne aktualne probleme naše družbe in vrsto občečloveških vprašanj. S teh področij, ki se v Menartovi poeziji neprestano prepletajo, srečujemo množico motivov o erotiki, minljivosti, spreminjanju, izgubljanju iluzij, revščini, vojni, smrti, o hrepenenju po sreči, o človeški razbitosti, obupu, smislu bivanja, domovini, družbenih spremembah, kulturnih razmerah itd.

Bolj kot tematika je značilen Menartov odnos do dogodkov v okolju in do sebe. Kaže se v specifičnem gledanju na življenje. Težišče pesnikovega razmerja do sveta je v spoznavanju in obvladovanju pojavov in v odkrivanju njihovega bistva. Rezultati pesnikovih posegov v posamezne probleme so različni in jih nikakor ne moremo obseči z enim pojmom. Gledanje na svet se je s časom spreminjalo. V prvih pesmih Menart poetizira probleme, ki jih obravnava, poskuša jih povečati s pridihom zrelosti, dokončnosti in romantičnosti. Ob tem dobijo njegovi verzi značilni otožni ton. V kasnejših pesmih se več ne zateka k rešitvam, ki naj bi imele vrednost absolutnosti, ampak postane zmernejši.

Po svoji pomembnosti in po mestu, ki so ga v tej poeziji dobile, nekatere misli vidno izstopajo. Pri odkrivanju resnice o svetu poskuša biti mnogostranski. Doživetja notranje razbitosti in občutka brezsmiselnosti so prehodnega pomena; premaga jih hrepenenje po luči. V dogodkih išče tisto, kar ostane na rešetu, ko čas prerešeta dobro in zlo. Življenje je resničnost, ki ostane. Vztrajanje v življenju, ki je večkrat izpovedano brez kakšnih posebnih utemeljitev, je osrednja misel te poezije.

Menartova satira in humor sta zelo tesno povezana. Njuna najvažnejša črta je prizadevanje, da bi v kratki in izraziti definiciji povzela satirično ost ali smešno osnovo. Ta metoda pesnika sili, da se zadržuje predvsem v splošnosti in zanemarja analize. S to značilnostjo se večkrat vsebinsko in oblikovno ujame z ljudskim izročilom. Po drugi strani ga pa ta princip zadržuje večkrat na površju. Menartova satirična poezija je rezultat istega spoznavnega procesa kot njegova lirika, zato ji je v marsičem sorodna in jo včasih dopolnjuje. Včasih zaidejo sem nekoliko vulgarni elementi, vendar zmerom zaviti v lepo obliko.

Menartovo razmerje do sveta je izpovedano z realističnimi izraznimi sredstvi: dejstva v slikah in dogodkih so navedena po stvarnem stanju in logično. Vsa ta izrazna sredstva so splošno razumljiva.

Opisovanje je značilna in pomembna črta Menartovega umetniškega oblikovanja. Slike in dogodki so mu gradivo, ob katerem pove svoje misli in

doživetja. Oblikovalni način, kakršnega je uporabil v *Vojnih slikah*, kjer je samo z opisi dogodkov izrazil človeško tragiko v vojni in nemoč pred smrtjo, in v *Letečem Holandcu*, kjer je s prepletanjem treh elementov: vizije brodoloma, opisom osamljenca in ponarodele pesmi »zaplula je barčica moja...« izpovedal človekovo notranjo razbitost, je uporabil redkeje, čeprav je z njim dosegel visoko izrazno moč.

Menart posveča veliko skrb jeziku. Značilno je že to, da se v sedanjem času vztrajno drži rime, ko jo številni pesniki že opuščajo in nadomeščajo z drugimi izraznimi sredstvi. Večinoma so njegovi stavki zelo lepo izdelani. Oboje dokazuje, da z velikim spoštovanjem in s posebnim namenom neguje izrazne dosežke naše pesniške tradicije. Vendar ima ta jezik celo vrsto individualnih značilnosti. Najvažnejša je prav gotovo ta, da je v svojo poezijo začel uvajati v precejšnjem obsegu stavčne konstrukcije, besedne zveze in posamezne besede iz pogovora jezika. Ti elementi imajo v naši zavesti zelo natančno določene posebne stilistične vrednosti. Menart zna te stilistične odtenke včasih prav mojstrsko uporabljati. Najbolj izrazit jezik imajo satirične pesmi. Drugače pa moramo ugotoviti, da nima na vseh področjih enako izdelanega jezika. Manj primeren je besedni izraz v takih pesmih, kjer je treba opisati širšo problematiko in kjer gre za razmišljanje (npr. *Hočem*). V *Beli pravljici* ima jezik veliko funkcionalnih in značilnih elementov, vendar se zdi, da je celota zasnovana na preveč lagodnem pripovedovanju, zato zaide jezik včasih v gostobesednost. Kljub temu dvema pripombama moramo na splošno ugotoviti, da je Menartov pesniški jezik zelo izdelan in pomeni pomembno vrednost njegove poezije.

III

V središču Zajčeve igre *Otroka reke** je spor med posameznikom in možnostmi, ki mu jih ponujata čas in življenjski prostor. Za umetniško upodobitev tega spora je pesnik izbral način, ki mu je omogočil, da ga prikaže v njegovih občih obrisi. Nalašč zato si je pesnik izmislil posebno zgodbo; ta ni vezana na zakonitosti, ki smo jih navajeni iz vsakdanjega sveta, ampak se je brez vsakih zadržkov podredila zahtevam ideje. Grški mit o Evridiki in Orfeju ni po naključju omenjen na nekem mestu v igri, ampak opozarja na določene sorodnosti obeh zgodb. Vsi faktorji v igri so posplošene kategorije. Zato ni v delu nikjer niti besede o kaki konkretni družbi. Do osrednje ideje je pesnik prišel na osnovi stvarnega sveta, zato je ta ideja tudi podrejena zakonitostim stvarnosti. V igri je misel odtrgana od drugih družbenih pojavov, ki se z njo vzročno in posledično prepletajo, in zaživi svoje samostojno življenje. Na ta način pridejo jasneje do izraza njene osnovne tendence. Svoje umetniško oblikovanje je pesnik v igri tudi razložil:

Nič ne smemo pesniki.

Smemo samo graditi podobo iz kamnov različne barve.

Smemo samo ugotavljati soglasje barv.

Soglasje, ki ga nosimo v svojih očeh.

ki so podložne zakonom sveta. (str. 81)

* Dane Zajc, *Otroka reke*. Cankarjeva založba, Ljubljana 1963.

Nosilca dogajanja sta Dan in Reka, dve stvari, ki sta prišli med ljudi in zaživelii človeško življenje. Dolgo sta iskala ljubezen; ko sta se našla, je Dan odšel na pot za klicem svoje duše. Vendar sta hotela ljubezen tudi ohraniti, zato je Dan obljubil, da se bo vrnil k Reki, ko bo ujel ptico svoje duše, in Reka ga je čakala. Dolgo sta živela ločeno, ko sta se nazadnje po dolgem trpljenju in iskanju vsa izmučena spet srečala, sta spoznala, da v tem svetu, kjer jima zunanje sile vzamejo vse, kar imata rada, ne moreta ohraniti ljubezni. Zato sta hotela zbežati v drug svet, kjer bi bile stvari trdne. Zbežati nista mogla. Na izbiri sta imela samo življenje; tu sta se tudi posušila.

Človek ne more doseči prave ljubezni, poznajo jo samo stvari, ker so skladne in se nikoli ne ločijo. Človek s svojim osebnim svetom teži v osamljenost, zato je njegova ljubezen le spomin na življenje, ki so ga živele stvari.

Smisel bivanja je v žrtvovanju; človek je pa ves prevzet od svojih osebnih problemov in išče pri drugih samo pomoč, na žrtve pa skoraj nima časa pomisliti. Tako sta Dan in Reka mislila, da sta sama lastnika življenja, telesa in duha. Uprla sta se silam usode in zakonom sveta, ki zahtevajo strog red in po katerih je treba za življenje neprestano plačevati. Hotela sta ohraniti ljubezen. Dan je iskal svojo ptico, ki jo je ljubil bolj kot vse na svetu. Na plačevanje nista pomislila. Zato so jima postali predmeti sovražni, preganjale so ju ure, ki so simbol časa. Vendar plačevati je bilo treba za vse, zato sta po vrsti izgubljala, kar sta imela rada.

Človeško življenje, iskanje in trpljenje je brez pravega cilja, ker so prevelika nasprotja med njegovimi osebnimi interesi in zahtevami, ki mu jih postavlja življenje. Ko je Dan našel ptico svojih prsi, je hotel poiskati Reko. Ure so mu jo skrivale. Zato jih je začel razbijati. Vse ure je že razbil, ko pa se je spoprijel s kraljico ur, uro ločitve, je obležal premagan. Čeprav sta se srečala, nista mogla ohraniti ljubezni.

Pesnikova ugotovitev, da se na koncu človek neizbežno posuši in da so bila vsa dejanja zastoj, je dokončna in zato tragična.

Pesnik je človeško problematiko s tem, da jo je iztrgal iz konkretne družbe, po eni strani osiromašil, ker je izločil celo vrsto zapletov in aspektov. Po drugi strani mu je pa ravno ta metoda omogočila, da je lahko bolj določno in globlje izrazil najvažnejše sestavine svoje pesniške misli. Tako je Zajc zelo plastično upodobil nekatere pomembne značilnosti v življenju sodobnega človeka. Ker je ideja iztrgana iz družbe in posplošena, so te prvine naslikane dokaj enostransko; pri prvem srečanju je ob njih človek kar zmeden, ker so izpovedane s tako neizbežno tragiko. Vendar gre tak vtis večkrat v precejšnji meri na račun specifičnega metaforičnega gradiva in izoliranosti ideje.

Zgradba igre je pesniku omogočila, da je v njej uporabil številne in dokaj različne elemente. Kot aktivne osebe nastopajo v igri samo Dan, Reka in Tujec. Pesnik, Zbor in Ženska stojijo ob strani zgodbe, sporočajo zakone igre, razlagajo dogajanje in izpovedi oseb. Objektivne sile so simbolično prikazane z nastopom Kamenite ptice in straž.

Ob taki zgradbi je pesnik lahko razvil v glavnem dva elementa: izpovednega in pripovednega. Izpovedujejo se Dan, Reka in Tujec, včasih pa tudi Pesnik. Ta mesta so zelo izrazita. Čutna stran je izredno poudarjena. Stavki so kratki in konkretni. Govore zelo naravnost. Vzbujajo občutek, kot da gre za izredno pomembne stvari. Razumevanje celote in določevanje pomembnosti posameznih izpovedi nekoliko otežuje to, da je napetost vseh izpovedi, ne

glede na pomembnost za celotno idejo, skoraj enako visoka in izražena enako prizadeto. Besedni fond teh stavkov je zelo stvaren. Nekateri pojmi (npr. smrt) so morda pomensko preveč obremenjeni.

Pripovedni element, ki ga uporabljata predvsem Pesnik in Zbor, ima tudi nekaj značilnosti izpovednega izraza, npr. pogostni kratki stavki. Na splošno pa so stavčne konstrukcije bolj opisne, za spoznanje daljše in bolj logične.

France Novak

FRANC ZADRAVEC, MISKO KRANJEC (1908—1935).^{*} Franc Zadavec se je s svojo monografijo o delih Miška Kranjca do leta 1935 lotil literarno-zgodovinskega področja, ki je dokaj problematično in danes še premalo obdelano. V času, ki ga obravnava Zadavec, so se na Slovenskem križale najrazličnejše politične, kulturne in estetske koncepcije in ravno iz teh navzkrižij so se proti koncu tridesetih let izoblikovale že precej jasne naloge slovenskega umetnika. Zdi se, kot da bi bil ves razvoj slovenske umetniške misli in umetnikovega odnosa do tedanje stvarnosti zgoščen prav v delih Miška Kranjca; zato Zadavec v svoji študiji seveda ni mogel ostati le pri estetskem in stilno-kompozicijskem vrednotenju prvih pisateljevih del, ampak je prodril globlje v njih svetovnonazorske in družbenopolitične osnove. Torej že zaradi področja samega, še posebej pa zaradi širokega, kompleksnega obravnavanja snovi zasluži Zadavčeva knjiga posebno pozornost.

Kranjčevo pisateljsko delo od prvih začetkov v gimnazijski dobi do sredine tridesetih let, kar je predmet Zadavčevega raziskovanja, skriva v sebi svojevrsten ideološki razvoj oziroma pričevanje o tem, kako je pisatelj prehajal iz idealističnega svetovnega nazora v marksizem. Na tej poti je Kranjec moral razrešiti celo vrsto ontoloških vprašanj in odnosov, obračunati je moral z najrazličnejšimi filozofskimi, političnimi in literarnimi smermi, kot so mu jih vsiljevali vzgoja, okolje, čas in tedaj veljavna literarna praksa. Že ob koncu dvajsetih let, torej v času, ko je zapuščal gimnazijo, so se v pisatelju močneje začele pojavljati svetovnonazorske dileme, ki so Kranjca preko krščanskega socializma in ob zavračanju katoliške dogmatike ter preko Heglovega svetovnega duha pripeljale v agnosticizem in personalizem. Od tod je le še korak do marksizma in do revolucionarne družbene angažiranosti. Zadavec zavestno išče tisto razvojno črto, po kateri je Kranjec prešel prepad med dvema diametralno nasprotnima svetovnima nazoroma. Korenine pisateljevega idealizma išče predvsem v okolju in vzgoji, ne vidi jih pa toliko v pisateljevi avtohtonosti, torej v njegovi prvobitni naravi, kakor jo je v otroških letih oblikovala z mistiko prepojena prekmurska revščina. Do urejanja *Ljudske pravice* je Kranjec vedno bolj trgal stike z vsemi oblikami klerikalizma in se usmerjal v levo. Zadavec v študiji odkriva zadosti prepričljivih dokazov za dejstvo, da je bilo to ideološko preusmerjanje rezultat pisateljeve lastne percepcije življenja, čeprav tudi tu dokaj teoretično vrednoti Kranjčevo kmetstvo kot oviro za njegov progresivni razvoj. Avtor zavrača ali pa vsaj ne upošteva možnosti, da bi bil mogel Miško Kranjec s stališča kmečkega izkoriščanca najprej zametavati obstoječe meščanske ideologije in se preko tega zametavanja do-

^{*} Franc Zadavec, Miško Kranjec (1908—1935), izdala in založila Pomurska založba ČZP Pomurski tisk v Murski Soboti 1963, opremil Janez Bernik.